

**EKSPORT DIVERSIFIKATSIYASI VA UNI AMALGA OSHIRISH YO'LLARI**

**Raimboyeva Mashhura, o'qituvchi, Urganch davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrası
o'qituvchisi**

Annotatsiya. Ushbu maqolada eksport diversifikatsiyasi, uni mavjud imkoniyatlari, o'ziga xos xususiyatlari va amalga oshirish yo'llari yoritib berilgan.

Аннотация. В статье рассматривается диверсификация экспорта, ее существующие возможности, особенности и пути ее реализации.

Abstract. This article discusses export diversification, its existing opportunities, specific features and ways to implement it.

Kalit so'zlar. Eksport, diversifikatsiya, eksport diversifikatsiyasi, tovar, biznes, korxona.

Ключевые слова. Экспорт, диверсификация, диверсификация экспорта, товар, бизнес, предприятие.

Key words. Export, diversification, export diversification, commodity, business, enterprise.

Eksportni diversifikatsiya qilish eksport qilinadigan tovarlar sonining ko'payishiga olib keladigan iqtisodiy jarayon bo'lib hisoblanadi. Yakka tartibdagi eksport korxonasi va davlat darajasida iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish uchun diversifikatsiya zarur bo'ladi. Diversifikatsiya - biznesni kengaytirishning yangi usullarini izlash, eksport qilish, ya'ni tovarlar turlari yoki ularning miqdorini ko'paytirish va yangi eksport qiluvchi kompaniyalar bozoriga kirishdir [1]. Diversifikatsiya jarayonida iqtisodiy bazani mustahkamlash uchun yangi imkoniyatlar yuzaga keladi. Iqtisodiyot mustahkamlanadi va uchinchi tomon omillarining salbiy ta'siri kamayadi. Bu borada iqtisodiy diversifikatsiya ta'sir doiralari va ishlab chiqarish hajmini kengaytirish bo'yicha boshqa chora-tadbirlar bilan birga amalga oshiriladi. Diversifikatsiya savdo shart-sharoitlari noqulay sharoitda qo'llaniladi. Yomonlashayotgan bozor shart-sharoitlarini yengishga imkon beradi. Zamonaviy iqtisodiyotda eksportni diversifikatsiya qilish tovarlar assortimentini yangilashni nazarda tutadi. Shu bilan birga, kichik korxonalarni yirik korxonalarning qo'shilgan qiymat zanjirida ko'rib chiqish mumkin va bu esa diversifikatsiyaga yordam beradi [2].

Har qanday diversifikatsiya bog'liq yoki bog'liq bo'lmagan turlarga ajratiladi. Bu kompaniyani mavjud bilan o'zaro bog'langan yangi ishlab chiqarish sohasiga kiritish bilan bog'liqdir. Masalan, eksport tovarlarining yangi turini ishlab chiqarishni boshlash shular jumlasidandir. Ulardan aloqasiz diversifikatsiya kompaniyaning hozirgi faoliyati bilan hech qanday aloqasi bo'lmagan butunlay boshqa sohaga kirishi va ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilishga asoslanadi. Shularga asosan, eksportni diversifikatsiya qilish bog'liq va bog'liq bo'lmagan diversifikatsiya eksport xatarlarini diversifikatsiya qilishni taqozo qiladi.

Ko'pincha eksportni diversifikatsiya qilish rivojlanayotgan mamlakatlarda o'sishni



tezlashtirishga imkon beradi. Eksportni yangi tarmoqlarga gorizontaal ravishda diversifikatsiya qilish iqtisodiyotning qolgan qismida ijobiy tashqi ta'sirlarni keltirib chiqarishi mumkin. Chunki, eksportga yo'naltirilgan tarmoqlar xorijiy xaridorlar bilan aloqalar va xalqaro raqobatga ta'sir qilish tufayli dinamik o'rganish faoliyatidan foyda oladi [3]. Birlamchi eksportdan ishlab chiqarilgan eksportga vertikal diversifikatsiya o'sish bilan bog'liq. Chunki, asosiy eksport tarmoqlari tarqalishlarni ko'rsatmaydi. Shunga qaramay, eksportni diversifikatsiya qilish va o'sish o'rtasidagi bog'liqlik empirik tadqiqotlarga asoslanadi. Eksportni diversifikatsiya qilish rivojlangan mamlakatlarning asosiy maqsadi bo'lib hisoblanadi [4]. Shu bois, eksportni diversifikatsiya qilish rivojlanayotgan mamlakatlar uchun muhim ahamiyatga ega. Ba'zi rivojlanayotgan mamlakatlar mahsulotning nisbatan kichik assortimenti va qishloq xo'jaligiga bog'liq bo'ladi. Ya'ni, birlamchi tovarlar ularning umumiy eksport daromadining salmoqli qismini tashkil qiladi. Bu investitsiyalar va bandlik nuqtai nazaridan kam rivojlangan mamlakatlarning makroiqtisodiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shunday qilib, eksportni diversifikatsiya qilish mavjud cheklovlarni yumshatish usuli hisoblanadi. Eksportni diversifikatsiya qilish "an'anaviy" eksportdan "noan'anaviy" eksportga o'tishni nazarda tutadi. Shu bois, mamlakatlar eksportni diversifikatsiya qilishlari kerak. Bu esa eksport o'zgaruvchanligini yengishga imkon beradi. Eksport portfelini diversifikatsiya qilish iqtisodiy o'sishni kuchaytirishi va tezlashtirishi mumkin. Eksportning o'zgaruvchanligi tavakkalchilikka yo'l qo'ymaydigan firmalarni iqtisodiyotga kerakli investitsiyalarni kiritish, makroiqtisodiy noaniqlikni oshirish va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga zarar yetkazishi mumkin. Shunday qilib, eksportni diversifikatsiya qilish uzoq muddatda eksport daromadlarini barqarorlashtirishga yordam beradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, eksportni diversifikatsiya qilish iqtisodiy o'sishda muhim rol o'ynaydi. Bu borada eksportni diversifikatsiya qilishni rag'batlantirish strategiyalari eksportni diversifikatsiya qilish foydali bo'lishi mumkin. Ammo, mamlakat eksportini diversifikatsiya qilish mavjud muammolarni yengishga imkon beradi. Eksportning diversifikatsiyasiga ta'sir etuvchi potensial omillar, masalan, mamlakat hajmi va rivojlanish darajasi, savdo xarajatlari, mamlakatlar o'rtasidagi masofa va ichki bozorga kirish xarajatlari ko'proq diversifikatsiya bilan bog'liq. Shunga asosan, yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlariga ega bo'lgan barcha muvaffaqiyatli mamlakatlar eksportni diversifikatsiya qilishga imkon beradigan quyidagi strategiyalarga ega bo'ladi:

- moliya sektorini rivojlantirish va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar moliya sektorini rivojlantirish va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar diversifikatsiyaga yordam beradi. Ya'ni, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar eksport uchun ichki kapitalni ko'paytirish, texnologiya va yangi mahsulotlarni eksportga uzatishni osonlashtirish, yangi va yirik xorijiy bozorlarga chiqishni osonlashtirish, texnik va boshqaruv ko'nikmalarini oshirish orqali qabul qiluvchi mamlakatlar eksportini rag'batlantirishi mumkin.



- xarajatlarni kamaytirish. Bu xarajatlar bilan bog'liq bo'lib, eksportni diversifikatsiya qilish xarajatlarga sezgir bo'ladi. Unga asosan, xarajatlar kamligi mahalliy kompaniyalarning eksport qilishda kamroq to'siqlarga ega ekanligini anglatadi. Bu hujjatlarni rasmiylashtirish xarajatlari, ichki transport xarajatlari, bojxona xarajatlari, port xarajatlari, ma'muriy xarajatlar va boshqalar kabi savdo xarajatlarini o'z ichiga oladi.
- to'siqlarni pasaytirish Kirish to'siqlari va xalqaro savdo xarajatlarini kamaytirish rivojlanayotgan mamlakatlar eksport savatini diversifikatsiya qilishning muhim usuli bo'lib hisoblanadi. Bu borada eksport marjasiga tarif stavkalari va imtiyozlarning o'zgarishi ta'sir qilishi mumkin.
- amal qilish orqali o'rganish. Endogen o'sish modeli eksportni o'rganish va eksport qilish orqali o'rganish, shuningdek rivojlangan mamlakatlar amaliyotini o'zlashtirish orqali ko'proq diversifikatsiya qilinishi mumkin.
- hukumatning roli. Mamlakat hukumati eksportni rivojlantirishda yetakchi rol o'ynashi kerak. Investitsiyalar sanoatning turli tarmoqlariga yo'naltirilishi kerak. Shu tariqa hukumat investitsiyalarning ma'lum bir tarmoqqa yo'naltirilmasligini ta'minlashi va shu orqali ko'p tarmoqli sanoat bazasini yaratishi mumkin. Bu borada hukumat mamlakatga yangi investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay shart-sharoitlar yaratishi kerak.
- tadqiqot va ishlanmalar. Sanoat darajasini oshirish uchun tadqiqot va ishlanmalar sohasida harakat qilish mumkin. Bu tadqiqot va ishlanmalar faoliyatini va texnologik innovatsiyalarni rag'batlantiradigan soliq va moliyaviy imtiyozlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Davlat, bank tizimi va boshqa moliya institutlari bilan birga mamlakat eksportini diversifikatsiya qilish va mustahkamlash bo'yicha xizmatlar ko'rsatishi kerak.
- talab tarkibini o'zgartirish. Bu borada tovarlarga bo'lgan talabning ortishi va undan keyin mamlakat daromadlarining ko'payishini anglatadi.

Xulosa shuki, eksportni diversifikatsiya qilish eksportga mo'ljallangan mahsulot va xizmatlar turlari va nomlarining ko'payishini anglatadi. Ya'ni, eksportni diversifikatsiya qilish iqtisodiy manevrlar uchun sharoit yaratadi va noqulay iqtisodiy shart-sharoitlarning iqtisodiyotga salbiy ta'sirini bartaraf etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://utmagazine.ru/posts/10928-diversifikaciya-eksporta>
2. Tabata S. Observations on Changes in Russia's Comparative Advantage, 1994-2005 // Eurasian Geography and Economics. 2006. № 6 (47). C. 747–759.
3. Herzer, D., & Nowak-Lehmann D., F. (2006). What Does Export Diversification Do For Growth? An Econometric Analysis. Applied Economics, 38(15), 1825-1838. <https://doi.org/10.1080/00036840500426983>
4. <https://customwritings.co/the-importance-of-export-diversification/>